

УДК 662.1: 662.2

Р. В. Закусило, к. т. н., А. М. Романченко, асп., В. Р. Закусило, к. т. н., (Шосткинський інститут Сумського Державного Університету), В. Г. Кравець, д. т. н. (НТУУ «КПІ»)

ДОСЛІДЖЕННЯ ПО ВИБОРУ ПОЛІМЕРНОЇ КОМПОЗИЦІЇ ТА МЕТОДУ ВИГОТОВЛЕННЯ ОБОЛОНОК ДЛЯ К-ТРУБ

R. V. Zakusylo, ph.d, A. M. Romanchenko, postgraduate student, V. R. Zakusylo, ph.d., (Institute Shostkinsky SSU) V. H. Kravets, doc. of tech sc. (NTUU «KPI»)

STUDY SELECTION IN POLYMER COMPOSITIONS AND METHODS OF MANUFACTURE SHELLS FOR K-PIPES

Розроблено К-труби для відбійки блочного каменю. Підібрано полімерну композицію на базі ПЕВТ 15803-020 та метод екструзійного формування циліндричної основи К-труб. Описано технологічні режими виготовлення елементів К-труб. Запропоновано циліндричну екструзійну головку. Розроблено фіксуючі втулки для герметизації ВР та подовження заряду. Доведено дієздатність отриманої конструкції подовжених зарядів.

Ключові слова: вибухова речовина, вибухові роботи, поліетилен, К-труби, подовжений заряд, екструзія.

Разработаны К-трубы для отбойки блочного камня. Подобрано полимерную композицию на базе ПЭВД 15803-020 и метод экструзионного формования цилиндрической основы К-труб. Описаны технологические режимы изготовления элементов К-труб. Предложено цилиндрическую экструзионную головку. Разработаны фиксирующие втулки для герметизации ВВ и удлинения заряда. Доказано дееспособность полученной конструкции удлиненных зарядов.

Ключевые слова: взрывчатое вещество, взрывные работы, полиэтилен, К-трубы, удлиненный заряд, экструзия.

The K-tubes for breaking out of the block of stone are developed. Selected polymer composition based on LDPE 15803-020 and method of extrusion molding for cylindrical base to K-tubes. Describes the technological modes of production elements of the K-tubes. Offer the extrusion cylinder head. The locking sleeve to seal the explosive and prolong the charge a developed. Capability of the resulting construct elongated charges proven.

Keywords: explosive, blasting, polyethylene, K-tubes, elongate charge, extrusion.

Вступ. В останні роки в провідних по буровибухових технологіях країнах активно розроблюються та впроваджуються вибухові заряди з заниженою швидкістю детонації для так званого м'якого вибуху, такі як GURIT (Nitro Nobel, Швеція), "K-tube" (Фінляндія) [1]. Ці заряди представляють собою полімерні трубки, заповнені вибуховою речовиною (ВР). Вони використовуються для відділення кам'яного блоку від масиву при відбійці

блочного каменю. Швидкість детонації зарядів в трубах не перевищує 2000 м/с, що і являється передумовою так званого м'якого вибуху.

Мета роботи. Основною метою проведених в даній роботі досліджень була розробка полімерної композиції і підбору методу формування полімеру в циліндричну оболонку, яка може бути використана для виготовлення зарядів з низькою швидкістю детонації типу К-труб, для відбійки блочного каменю.

Матеріал і результати дослідження. Головна особливість вибухових робіт при розробці блочного каменя – обов'язкове обмеження руйнівних напруг в процесі відділення блоку від масиву. Особливої обережності необхідно дотримуватися для збереження скелі, що залишилася, цілою.

Для збільшення водостійкості та зручності в обігу вибухова речовина повинна бути упакована в тверді пластмасові трубки, які завозять на кар'єр і заряджають шпури не доторкаючись до ВР. При цьому трубки мають бути оснащені опереним фіксатором, що дозволяє фіксувати їх між собою та в шпурах на необхідному рівні з урахуванням тріщинуватості блоку. Це дозволяє виробляти відбій блоку з мінімальним його пошкодженням [2].

При виборі параметрів зарядів і, як слідство, геометрії їх полімерного каркасу необхідно чітко уявляти механізм руйнування масиву гірських порід під дією вибуху. Діаметр шпуру і тип вибухової речовини (ВР) в ньому визначають потенційну енергію ВР, що виділяється при вибуху в даній точці масиву, і характеристику вибухового імпульсу.

До вибухового складу для відбійки блочного каменя пред'являються наступні вимоги: безпека в обігу, водостійкість, швидкість детонації не вище 2000 м/с, невисока теплота вибуху, невеликий критичний діаметр детонації, надійна працездатність від штатних засобів ініціювання. Велике значення для виконання всіх перелічених умов приділяється до полімерної оболонки К-труб.

Полімерна оболонка К-труб зобов'язана зберігати цілісність та сухість розміщеного в її порожнині заряду ВР. Це може бути виконано у разі ретельного підбору полімерного матеріалу та способу його переробки в зазначений виріб.

Поставлена задача ускладнюється тим, що температурний діапазон використання К-труб досить великий – від -30 до +50 °С. Крім того, обидва кінця К-труби мають бути герметично закриті, а зовнішній кінець оснащений фіксатором для з'єднання К-труб між собою, та для унеможливлення випадання із шпурів. Додатково полімерний матеріал має в повному обсязі окислюватися при значних температурах (при температурі вибуху) та не окислюватися при контакті з вибуховою речовиною, яка використовується для зарядів К-труб [3].

В якості окислювача у вибуховій суміші використовують перхлорат калію, як досить безпечну і малочутливу речовину [2]. Оскільки він досить хімічно стійкий в якості каталізаторів розкладання необхідно застосовувати азотнокислий барій і окисли металів, наприклад, двоокис титана, а в якості невибухового пального доступний і дешевий нафтопродукт – дизельне паливо або олія, в якості сенсibilізатора можуть використовуватися конверсійні

матеріали А-ІХ-1, А-ІХ-2, МС, які одночасно підвищують і потужність суміші при наступному співвідношенні компонентів, %:

- перхлорат калію – 65 - 85;
- азотнокислий барій – 5 - 10;
- двоокис титана – 2 - 4;
- дизельне паливо - 3 - 6;
- А-ІХ-1 (А-ІХ-2, МС) – 5 - 15.

Для виготовлення оболонки труб з полімерних матеріалів був за основу вибраний метод екструзії. Екструзійний метод дає можливість змінювати товщину, діаметр і довжину трубки. Можливе виготовлення труб різного діаметру та товщини стінок на одному і тому же екструдері міняючи формуючий інструмент.

При виборі складу композиції були розглянуті, як можливі складові, поліетилен, поліаміди, полікарбонати та полістироли. Встановлено, що поліаміди, полікарбонати та полістироли мають значну температуру плавлення, а також недостатню еластичність для використання їх в оболонці К-труб. Крім того поліаміди, на відміну від поліетиленів, містять в своєму складі азот, що ускладнює їх вибухову деструкцію з повним окисленням, а полікарбонати та полістироли містять бензолні кільця, що також знижує швидкість їх окислення і деструкції та підвищує небезпеку для навколишнього середовища.

Щодо поліетиленів (ПЕ) слід зазначити, що поліетилен $(-\text{CH}_2-\text{CH}_2-)_n$ — є карбоцепним полімером аліфатичного органічного вуглеводню олефінового ряду. Термопластичний насичений полімерний вуглеводень; твердий, безколірний, жирний на дотик матеріал. Він легший за воду, горить повільно синюватим полум'ям без кіптяви.

Різні молекули даного полімеру складаються з різного числа молекул мономеру. Тому й молекулярні маси різних молекул даного полімеру різні. В галузі полімерних сполук молекулярна маса показує не масу кожної окремої молекули, а середню молекулярну масу. Молекулярна маса окремих молекул даного полімеру може значно відрізнятись від його середньої молекулярної маси. А середня молекулярна маса полімеру може істотно змінюватись залежно від умов його одержання, а разом з тим змінюються і властивості полімеру.

ПЕ стійкий до дії води, не реагує з лугами будь-якої концентрації, з розчинами нейтральних, кислих і основних солей, органічними і неорганічними кислотами, навіть концентрованою сірчаною кислотою.

При кімнатній температурі не розчиняється і не набухає в жодному з відомих розчинників. Але під високим тиском деструктує (окислюється) та може бути розчинений навіть в перегрітій до 180 °С воді.

З часом розкладається з утворенням поперечних міжланцюгових зв'язків, що призводить до підвищення крихкості на тлі невеликого збільшення міцності. Нестабілізований ПЕ на повітрі піддається термоокислювальній деструкції (термостарінню).

Існує два основних типи поліетиленів – високого (ПЕВТ) та низького (ПЕНТ) тиску (також є поліетилени середнього тиску, але скоріше це різновид ПЕНТ і вони не мають такого значного розповсюдження, як вищезазначені типи ПЕ). Характеристики ПЕВТ наведено у табл. 1. Характеристики ПЕНТ наведено у табл. 2 [4-6].

Для визначення пріоритетів при виготовленні оболонки К-труб було досліджено два базові поліетилени основних типів: поліетилен високого тиску (ПЕВТ 15803-020) і поліетилен низького тиску (ПЕНТ-273) для попереднього відпрацювання технології. Дані матеріали є дешевими і, у свою чергу, відображають характерні властивості як аморфних (ПЕВТ 15803-020), так і кристалічних (ПЕНТ-273) полімерів і дадуть надалі можливість підібрати найбільш відповідну композицію, яка б задовольняла заданим вимогам.

Таблиця 1. Фізико-механічні показники поліетиленів високого тиску

№ зп	Назва характеристики	Норма
1	Щільність, кг/м ³	910-930
2	Температура плавлення, °С	106-110
3	Температура розм'якшення, °С	70-80
4	Твердість по вдавненню кульки, 10 ⁴ Па	17,64-22,54
5	Модуль пружності при згинанні, МПа	88,2-127,4
6	Руйнівне напруження при згинанні, МПа	11-19
7	Руйнівне напруження при розтягу, МПа	10-16
8	Відносне подовження, %	500-600
9	Питомий об'ємний електричний опір, Ом × см	1 × 10 ¹⁶ -1 × 10 ¹⁷
10	Питомий поверхневий електричний опір, Ом	1 × 10 ¹⁵
11	Температура крихкості, °С	мінус 85-120
12	Водопоглинення за 30 діб, %	0,020
13	Температура крихкості після 500 годин опромінення лампою ДРТ-375, °С	мінус 60-70

Таблиця 2. Фізико-механічні показники поліетиленів низького тиску

№ зп	Назва характеристики	Норма
1	Щільність, кг/м ³	940-960
2	Температура плавлення, °С	125-135
3	Температура розм'якшення, °С	80-100
4	Твердість по вдавненню кульки, 10 ⁴ Па	44,1-57,8
5	Модуль пружності при згинанні, МПа	588-833
6	Руйнівне напруження при згинанні, МПа	19,6-37,2
7	Руйнівне напруження при розтягу, МПа	18-30
8	Відносне подовження, %	200-800
9	Питомий об'ємний електричний опір, Ом × см	1 × 10 ¹⁶ -1 × 10 ¹⁷
10	Питомий поверхневий електричний опір, Ом	1 × 10 ¹⁴
11	Температура крихкості, °С	мінус 80-150
12	Температура крихкості після 500 годин опромінення лампою ДРТ-375, °С	мінус 60

Вибраний метод охолодження відформованої трубки – метод зрошувальних кілець. Даний метод має ряд переваг перед охолоджуючими ваннами:

- дозволяє охолодити труби різного діаметру;
- дає більш рівномірне охолодження плаву, що, у свою чергу, впливає на рівномірність структури по шарах полімеру і на коливання усадки;
- немає необхідності використовувати дорогу апаратуру для підтримки температури холодагента як у випадку охолоджуючих ванн.

Виконані ескізи формуючого та калібруючого інструменту, а також центруючого елемента.

Використання композиції на основі ПЕНТ-273 було визнано недоречним, в зв'язку з важкістю його формування та гігроскопічністю.

Рекомендовані режими екструзування ПЕВТ 15803-020, виходячи з результату досліджень, складають 150-155°C в зонах екструдера, та 153-158°C в екструзійній головці. Швидкість формування трубки має складати 1,8 м/хв.

Далі, розрізані по необхідних розмірах трубки надходять на операцію формування днища трубки. Виготовлення днища здійснюється з гранульованого полімеру, необхідна кількість якого засипається в металевий стакан. Стакан нагрівається за допомогою електричного нагрівача пристрою. Регулювання температури здійснюється за допомогою лабораторного трансформатора.

Після приведення полімеру у в'язкий стан в стакан вставляється пластикова трубка, одягнена на спеціальний пуансон. Після витримки трубки не менш десяти секунд у такому положенні далі здійснюється пресування, після чого здійснюється охолодження стакану. Потім трубку з днищем знімають зі стакану та пуансону.

В імпортованих аналогах на даній стадії обмежуються вальцюванням одного з кінців трубки, з наступним розміщенням усередині вальцьованих крайок пластмасової пробки, виготовленої методом лиття під тиском.

Фіксує втулку (муфту) виготовляли із пластмасових трубок довжиною 8 см. Таку трубку одягають на спеціально виготовлену насадку. Далі трубку з насадкою опускають у гарячу воду для приведення трубки у еластичний стан і здійснюють виготовлення внутрішнього бортика на відстані 2,5 см від одного з кінців трубки. Після цього знімають трубку з насадки і розміщують біля зробленого бортика кружок з пластмаси. Далі роблять надрізи уздовж трубки для виготовлення гальмівних крилець.

Після виготовлення необхідних інструментів було напрацьовано невелику кількість трубок з поліетиленів високого і низького тиску. Виготовлені дослідні зразки поліетиленових труб з внутрішнім діаметром 27 мм, товщиною стінки 1-1,5 мм, довжиною 450 мм зі стиковочними та фіксуєчими елементами. Технологія дозволяє виготовляти труби будь-якої необхідної довжини (зразки труб відображено на рис. 2). Крім того, стиковальні елементи дозволяють нарощувати труби для одержання потрібної довжини, а

фіксуєчі елементи дозволяють фіксувати труби в необхідному місці шпуру в залежності від тріщинуватості гірничого масиву.

Випробування показали, що К-труби виготовлені з ПЕВТ 15803-020 методом екструзії являються дієздатними, надійно захищають заряд від вологого середовища, не порушують цілісності при транспортуванні, витримують попадання прямих сонячних променів.

Про повноту детонації зарядів в трубах судили по наявності воронки та відсутності залишків ВР на місці вибуху.

Усі патрони з ВР для зарядів типу К-труб детонували повністю:

- швидкість детонації 1,6 – 1,8 км/с,
- повнота детонації – повна;
- залишків поліетилену та зарядів не виявлено.

Рис. 2. Подовжені заряди К-труб

Висновки

Розроблено полімерну композицію на базі ПЕВТ 15803-020 та метод екструзійного формування циліндричної основи К-труб для відбійки блочного каменю. Описано фізико-механічні характеристики полімерів, визначено технологічні режими їх переробки та підібрано і удосконалено циліндричну екструзійну головку. Розроблено фіксуєчі втулки для герметизації ВР та подовження заряду. Встановлено, що заряди К-труб на базі дослідно підібраної циліндричної оболонки, можуть використовуватись для якісної відбійки блочного каменю.

Список використаних джерел

1. Product catalogue/ Nitro Nobel, Gyttorp, S-713 82 Nora, Sweden. – 64 с.
2. Shidlovskij A.A. Pirotehnika v narodnom hozjajstve / A.A.Shidlovskij, A.I. Sidorov, N.A Silin.– М.: Mashinostroenie, 1978.- 312 s.
3. Zakusylo V. R. Doslidzhennia po rozrobtsi vybukhovyykh zariadiv dlia vidkolu blochnoho kameniu ta tekhnolohii yikh vyrobnytstva // V. R.Zakusylo, A. A.

Zheltonozhko, R. V. Zakusylo, L. V. Boyko, L. N. Uzzhyna, A. Z. Marharian. - Visnyk Kremenchutskoho derzhavnoho politekhnichnoho universytetu. – Kremenchuk: KDPU, 2005. – Vyp. 5/2005 (34). – S. 88-90.

4. GOST 16337-77. Polijetilen vysokogo davlenija tehnicheckie uslovija. – IPK, Izdatel'stvo standartov, Moskva. – 1979. – 35 s.

5. GOST 16338-85. Polijetilen nizkogo davlenija tehnicheckie uslovija. – IPK, Izdatel'stvo standartov, Moskva. – 1987. – 34 s.

6. Kataev V. M. Spravochnik po plasticheskim massam. Tom 1 / V.M. Kataev, V.A. Popov, B.I. Sazhin. – M. Himija, 1975. – 448 s.

7. Oborudovanie po pererabotke plastmass / [pod. red. V. K. Zavgorodnego]. – M. Mashinostroenie, 1976. – 407 s.

8. Tehnika pererabotki plastmass / [pod. red. N. I. Basova i V. Broja]. – M.: Himija, 1985. – 528 s.

9. Bortnikov V. G. Osnovy tehnologii pererabotki plasticheskih mass / V. G. Bortnikov. – L.: Himija, 1983. – 304 s.

10. Korshak V. V. Tehnologija plasticheskih mass / V. V. Korshak – M.: Himija, 1985. – 560 s.

Стаття надійшла до редакції 27.12.2013 р.

УДК 658.009.12: 622.271

В. Г. Кравець, д. т. н., проф. (НТУУ «КПІ»), О. А. Темченко, к. т. н., доц. (ДВНЗ «Криворізький національний університет»)

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ГІРНИЧОРУДНИХ ПІДПРИЄМСТВ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ВІДКРИТОЇ ГІРНИЧОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

V. H. Kravets, dr. sc. (tech.), professor (NTUU «KPI»), O. A. Temchenko, cand. sc. (tech.), docent (SHEE «National University of Kryvyi Rih»)

PRIORITY DIRECTIONS OF ENSURE THE COMPETITIVENESS OF MINING ENTERPRISES IN THE APPLICATION OF OPEN CAST MINING TECHNOLOGY

Запропоновано фактори гірничого виробництва для створення геоінформаційних технологій визначення параметрів глибоких кар'єрів з метою підвищення ефективності подальшого застосування відкритого способу розробки родовищ корисних копалин.

***Ключові слова:** відкрита гірничача технологія, гірничорудні підприємства, кар'єр, параметри систем розробки, фактори.*